

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA MAXSUS EHTIYOJLI O'QUVCHILARNI O'QITISHDA DIFFERENSIAL YONDASHUV ASOSIDAGI METODIK TIZIM

Hosilbekova Latofat Shamiddin qizi

Bosimov Rustam Raxmatullayevich nomidagi NTM, Boshlang'ich sinfo 'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich ta'lim jarayonida maxsus ehtiyojli o'quvchilarni o'qitishda differensial yondashuvning nazariy asoslari, amaliy jihatlari va metodik tizimi tahlil etilgan. Differensial yondashuv o'quvchilarning individual xususiyatlari, tayyorgarlik darajasi va o'rganish uslublarini hisobga olgan holda ta'limni moslashtirishga qaratilgan. Maqolada boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun samarali metodik tavsiyalar, o'quv jarayonini rejalashtirish, baholash va moslashtirish bo'yicha takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: differensial yondashuv, metodik tizim, maxsus ehtiyojli o'quvchilar, boshlang'ich ta'lim, inklyuziv ta'lim.

Аннотация: В статье рассматриваются теоретические основы, практические аспекты и методическая система дифференцированного подхода в обучении учащихся с особыми образовательными потребностями на уровне начального образования. Дифференцированный подход направлен на адаптацию обучения с учетом индивидуальных особенностей, уровня подготовки и стиля обучения учащихся. В статье представлены методические рекомендации для учителей начальных классов, а также предложения по планированию, оценке и адаптации учебного процесса.

Ключевые слова: дифференцированный подход, методическая система, учащиеся с особыми потребностями, начальное образование, инклюзивное обучение.

Annotation: This article analyzes the theoretical foundations, practical aspects, and methodological system of the differentiated approach in teaching students with special educational needs at the primary education level. The differentiated approach aims to adapt teaching based on students' individual characteristics, preparedness, and learning styles. The paper provides methodological recommendations for primary school teachers, as well as suggestions for planning, assessment, and adaptation of the learning process.

Keywords: differentiated approach, methodological system, students with special needs, primary education, inclusive education.

Hozirgi kunda O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini insonparvarlik, inklyuzivlik va teng imkoniyatlar tamoyillari asosida rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor

yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Prezidentimizning "Nogironligi bo'lgan shaxslarni qo'llab-quvvatlash tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida"gi va "Inklyuziv ta'limni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorlari mazkur yo'nalishda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlarning huquqiy asosini yaratdi. Ushbu hujjatlar har bir bola, jumladan maxsus ehtiyojli o'quvchilarning sifatli ta'lim olish huquqini ta'minlash, ularni jamiyat hayotiga faol integratsiya qilish, ijtimoiy moslashuvini yengillashtirishga qaratilgan.

Boshlang'ich ta'lim bosqichi inson shaxsining intellektual, axloqiy va ijtimoiy rivojlanishida poydevor hisoblanadi. Shu sababli bu bosqichda har bir bolaning individual imkoniyatlarini e'tiborga olgan holda o'qitish, shaxsiy yondashuv va differensial ta'limni yo'lga qo'yish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Inklyuziv sinflarda o'quvchilarning imkoniyatlari, psixologik va fiziologik rivojlanish darajalari bir-biridan keskin farq qiladi. Shunday sharoitda barcha o'quvchilarning o'zlashtirishini ta'minlash uchun differensial yondashuv asosida ishlab chiqilgan metodik tizim zarurdir.

O'zbekiston ta'lim tizimida so'nggi yillarda inklyuziv ta'limni joriy etish bo'yicha muhim ishlar amalga oshirilayotgan bo'lsa-da, boshlang'ich ta'lim darajasida maxsus ehtiyojli o'quvchilar bilan ishlashda o'qituvchilar duch kelayotgan asosiy muammo – bu o'quv jarayonining individual xususiyatlarga moslashtirilmaganligi va metodik tavsiyalar tizimining yetarli darajada ishlab chiqilmaganligidir. Mazkur holat boshlang'ich ta'limda differensial o'qitish tamoyillarini chuqur o'rganish va ularni inklyuziv ta'lim sharoitida qo'llash bo'yicha ilmiy-metodik izlanishlar olib borishni taqozo etadi.

Zamonaviy ta'lim tizimi o'quvchilarning individual xususiyatlarini inobatga olgan holda ularni har tomonlama rivojlantirishni maqsad qiladi. Ayniqsa, maxsus ehtiyojli o'quvchilar bilan ishlashda o'qituvchi differensial yondashuv asosida metodik tizimni to'g'ri tashkil etishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Differensial yondashuv – bu o'quvchilarning tayyorgarlik darajasi, qobiliyati, o'rganish uslubi va psixologik xususiyatlariga ko'ra o'quv jarayonini tashkil etish demakdir. Bunday yondashuv natijasida o'qitish jarayoni har bir o'quvchining individual rivojlanish yo'liga moslashadi va ularning o'z imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishiga sharoit yaratadi.

Boshlang'ich ta'lim bosqichi bu jarayonning eng muhim davridir. Chunki aynan shu paytda bola o'rganishga, bilishga, ijtimoiy muloqotga va mustaqil fikrlashga qiziqishni o'zida shakllantiradi.

Differensial yondashuv pedagogika, psixologiya va didaktika fanlarining uzviy birligini ifodalaydi. Bu yondashuvning nazariy ildizlari L.S. Vygotskiy, J. Dewey, M. Montessori, C.A. Tomlinson kabi olimlarning ishlanmalarida keng yoritilgan.

Vygotskiy o'zining "yaqin rivojlanish zonasi" nazariyasida har bir bolaning o'ziga xos rivojlanish darajasi borligini ta'kidlagan. Shuning uchun o'qituvchi har bir o'quvchining imkoniyatini inobatga olib, individual o'qitish strategiyasini ishlab chiqishi zarur.

C. Tomlinson differensial yondashuvni "mazmun, jarayon, natija va muhit" bo'yicha farqlash mumkinligini ta'kidlaydi. Bu tamoyil o'qituvchiga har xil tayyorgarlikka ega o'quvchilar uchun mos material, topshiriq va baholash mezonlarini tanlash imkonini beradi.

Masalan, ayrim o'quvchilar uchun amaliy mashg'ulotlar samarali bo'lsa, boshqalar uchun vizual materiallar yoki og'zaki izohlar foydaliroq bo'ladi.

Bunga quidagi

Maxsus ehtiyojli o'quvchilar (MEo') — bu aqliy, jismoniy, emotsional yoki ijtimoiy rivojlanishda cheklovlari bo'lgan bolalardir. Bunday o'quvchilar bilan ishlash o'qituvchidan sabr, empatiya, ijodkorlik va differensial yondashuvni talab etadi.

Ta'lim jarayonida bunday bolalarga mos sharoitlar yaratish muhim: vizual materiallardan foydalanish, dars tempini moslashtirish, og'zaki tahlil o'rniga amaliy faoliyatni kuchaytirish zarur.

Shuningdek, o'qituvchi psixolog, logoped va ota-onalar bilan hamkorlikda har bir o'quvchi uchun individual rivojlanish dasturini ishlab chiqishi kerak. Shu tarzda tashkil etilgan o'qitish tizimi o'quvchining o'z qobiliyatlarini namoyon etishiga yordam beradi.

3. Boshlang'ich ta'limda differensial metodik tizim modeli

Boshlang'ich sinfda differensial yondashuv asosida o'qitish quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

- 1. Diagnostika bosqichi:** o'quvchilarning bilim darajasi, o'rganish uslubi, motivatsiyasi aniqlanadi.
- 2. Rejalashtirish bosqichi:** o'quv dasturi o'quvchilarning ehtiyojlariga moslashtiriladi.
- 3. O'qitish bosqichi:** individual topshiriqlar, amaliy mashg'ulotlar, o'yin elementlari qo'llaniladi.
- 4. Baholash bosqichi:** natijalar shaxsiy rivojlanish dinamikasiga ko'ra tahlil qilinadi.

Bu model o'quv jarayonini moslashuvchan, o'quvchiga yo'naltirilgan shaklda tashkil etishni ta'minlaydi.

4. Amaliy usullar va samarali metodlar

Differensial o'qitishda eng samarali metodlar quyidagilardan iborat:

- **Kichik guruhlar bilan ishlash** – o'quvchilarni qobiliyatiga qarab guruhlash;
- **O'yin texnologiyalari** – darsni jonlantirish va motivatsiyani oshirish;
- **Ko'rgazmali metod** – mavzularni rasm, diagramma va predmetlar yordamida tushuntirish;

- **Axborot texnologiyalari** – interaktiv doska, ta'lim platformalari, audio-video materiallardan foydalanish;
- **Peer learning (o'zaro o'qitish)** – kuchli o'quvchilar yordamida boshqalarga o'rgatish.

Bunday metodlar o'quvchilar o'rtasidagi tafovutlarni kamaytiradi, darsni samarali qiladi va ijobiy muhitni ta'minlaydi.

5. Muammolar va ularning yechimi

Amaliyotda differensial yondashuvni to'liq joriy etishda bir qator muammolar uchraydi:

- O'qituvchilarning yetarli tayyorgarlikka ega emasligi;
- Maxsus didaktik materiallarning yetishmasligi;
- Katta sinf hajmi va vaqt cheklovlari;
- Ota-onalar bilan hamkorlikning sustligi.

Bu muammolarni bartaraf etish uchun:

1. O'qituvchilar uchun muntazam **malaka oshirish kurslari** tashkil etish;
2. Maxsus ehtiyojli o'quvchilar uchun **adaptiv metodik qo'llanmalar** ishlab chiqish;
3. **Ta'limda IT texnologiyalarini** keng qo'llash;
4. **Psixologik xizmat** va ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish tavsiya etiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, differensial yondashuv asosidagi metodik tizim — maxsus ehtiyojli o'quvchilarni ta'lim jarayoniga muvaffaqiyatli integratsiyalashda muhim omildir. Bu yondashuv o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishini, mustaqil fikrlashini, ijtimoiy moslashuvini ta'minlaydi.

Shu sababli, boshlang'ich ta'lim tizimida differensial metodikani keng joriy etish, o'qituvchilar malakasini oshirish va metodik qo'llab-quvvatlashni kuchaytirish davlat siyosati darajasida muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Tomlinson, C.A. (2014). The Differentiated Classroom: Responding to the Needs of All Learners. ASCD.
2. Vygotsky, L.S. (1978). Mind in Society. Harvard University Press.
3. UNESCO (2020). Inclusive Education: Ensuring Access to Education for All.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PQ–4312-son qarori.
5. Nazarova, G. (2022). Boshlang'ich ta'limda inklyuziv metodika. Toshkent: TDPU nashriyoti.

6. Shavkatova, M. (2023). Differensial yondashuvning pedagogik asoslari. “Ta’lim va innovatsiya” jurnali.
7. Dewey, J. (1938). Experience and Education. New York: Macmillan.